

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 27 oktober 2023

Mål nr

Ä 6104-22

PARTER

Klagande

Cancerfonden - Riksföreningen mot cancer, 802005-3370
101 55 Stockholm

Ombud: Advokat CML

Motparter

1. LA

2. EA

3. BB

4. CB

5. HB

Ombud för 2–5: PA

Dok.Id 270562

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:00–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–16:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

SAKEN

Entledigande av boutredningsman

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2022-09-26 i mål Ä 9465-22

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Cancerfonden – Riksföreningen mot cancer har yrkat att Högsta domstolen ska entlediga LA från uppdraget som boutredningsman och att någon annan ska utses i stället.

LA, EA, BB, CB och HB har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

Sveriges advokatsamfund har fått möjlighet att yttra sig men har avstått från att göra det.

SKÄL**Bakgrund**

1. SE avled år 2018. Dödsbodelägare är dels EA, BB, CB och HB som är efterarvingar till SEs tidigare avlidna hustru, dels Cancerfonden som SE har testamenterat kvarlåtenskap till. Advokaten LA är boutredningsman i SEs dödsbo.
2. SE har i ett testamente och i ytterligare en skriftlig handling begärt jämkning enligt 12 kap. 2 § första stycket äktenskapsbalken. Den bestämmelsen ger en efterlevande make möjlighet att vid bodelningen bestämma att vardera

sidan som sin andel ska få behålla sitt giftorättsgods. Cancerfonden och övriga dödsbodelägare är oense i frågan om det finns förutsättningar att beakta SEs begäran om jämkning vid den kommande fördelningen.

3. Under den pågående boutredningen redovisade LA sin rättsliga analys och bedömning av jämkningsfrågan i en skrift till dödsbodelägarna. Hennes slutsats var att SEs begäran om jämkning inte kunde beaktas vid ett kommande arvskifte. Hon gav dödsbodelägarna möjlighet att lämna synpunkter på skriften. Efter önskemål från en av dödsbodelägarna skrev LA vidare till en vårdinrättning och begärde att få ut handlingar rörande SEs hälsa. Hon informerade samtliga dödsbodelägare när hennes begäran avslogs.

4. Cancerfonden ansökte om att LA skulle entledigas från uppdraget som boutredningsman. Fonden anförde att LA – genom bedömningen av frågan om jämkning – tagit ställning i en fråga som är tvistig och helt avgörande för fördelningen mellan dödsbodelägarna samt att hon begärt ut SEs patientjournaler utan att först informera Cancerfonden. Åtgärderna har enligt fonden skett efter påtryckningar från en av de andra dödsbodelägarna och LA har agerat uppenbart partiskt till förmån för den dödsbodelägaren. Cancerfonden anser därför att den inte kan förvänta sig en opartisk prövning av jämkningsfrågan vid det kommande arvskiftet.

5. Tingsrätten avslog Cancerfondens begäran om entledigande. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.

Frågan i Högsta domstolen

6. Frågan är om boutredningsmannen ska entledigas från sitt uppdrag, bland annat mot den bakgrunden att hon redan under pågående boutredning har tagit ställning till en fråga som är tvistig mellan dödsbodelägarna.

Bestämmelserna om boutredningsman

7. Boutredningsmannainstitutet infördes i svensk rätt genom lagen (1933:314) om boutredning och arvskifte. Bestämmelserna överfördes därefter utan större förändringar till 19 kap. ärvdabalken (se prop. 1958 nr 144) och har sedan dess, med begränsade undantag, inte ändrats. De uttalanden som gjordes i samband med 1933 års lagstiftningsärende ger därför fortfarande i stor utsträckning vägledning vid tillämpningen av reglerna i 19 kap. (se NJA II 1933 s. 132 ff.).

Uppdraget som boutredningsman

8. Dödsboförvaltningen anses i första hand vara en gemensam angelägenhet för dödsbodelägarna. Om en dödsbodelägare begär det ska dock rätten förordna att egendomen i dödsboet ska avträdas till förvaltning av en boutredningsman och utse en sådan (även en juridisk person kan utses). Boutredningsmannen har rätt att utföra alla uppgifter som är behövliga för boets utredning och företräder dödsboet mot tredje man. (Se 19 kap. 1, 11 och 12 §§ ärvdabalken.)

9. Boutredningsmannen ska opartiskt utreda, förvalta och förbereda boet för arvskifte. Uppdraget ska utföras på ett effektivt och ekonomiskt sätt med inriktning på en snabb avveckling av boet. Boutredningsmannen ska ta hänsyn till såväl dödsbodelägarnas som borgenärernas och andra rättsägares intressen. (Jfr NJA II 1933 s. 206 ff.)

10. Om boutredningsmannens uppdrag avser ett dödsbo som föranleder bodelning eller fördelning av efterarv (se 9 kap. 5 § äktenskapsbalken och 8 § sambolagen, 2003:376, samt 3 kap. 2 och 5 §§ ärvdabalken) är han eller hon utan särskilt förordnande även bodelningsförrättare (jfr 17 kap. 1 § andra stycket äktenskapsbalken). Vidare är boutredningsmannen också i regel utan särskilt förordnande skiftesman.

11. Uppdrag som boutredningsman är av varierande karaktär och innehåll beroende på vilken egendom som finns i boet, dödsbodelägarnas inställning och övriga omständigheter. Det är inte ovanligt att det finns olika uppfattningar bland dödsbodelägarna om exempelvis hur egendomen ska förvaltas, värderas och fördelas.

12. Avvecklingen av ett dödsbo är alltså en uppgift som måste anpassas till omständigheterna i det enskilda fallet. Boutredningsmannen har därför ett betydande utrymme att självständigt bestämma om utredningen och förvaltningen av boet så länge förfarandet är förenligt med de mer övergripande syften som har beskrivits i det föregående (se särskilt p. 9 och 10). Uppdragets särskilda karaktär och ändamål medför att det inte kan styras av sådana mer processuella och formella bestämmelser som gäller för domstolar och domare, exempelvis i fråga om jäv. (Jfr 19 kap. 3 § andra stycket ärvdabalken som öppnar för att en dödsbodelägare får utses till boutredningsman, och NJA II 1933 s. 208 och 212.)

Prövningen av tvistiga frågor

13. Frågor som är av betydelse för bodelning och arvskifte kan uppkomma under alla stadier av förvaltningen. Om en fråga är tvistig mellan dödsbodelägarna ska boutredningsmannen pröva frågan i samband med beslut om bodelning och arvskifte. Den som är missnöjd kan då genom klander av bodelningen eller arvskiftet få en prövning i domstol av det ställningstagande som gjorts. Det finns också möjlighet för dödsbodelägarna att innan beslut om bodelning och arvskifte väcka talan i en fråga som är tvistig och som påverkar fördelningen av tillgångarna i boet. (Se 17 kap. 6 § andra stycket och 8 § äktenskapsbalken samt 23 kap. 5 § ärvdabalken.)

14. Vissa frågor kan dock ha sådan betydelse för den fortsatta utredningen och förvaltningen av boet att det är nödvändigt eller lämpligt att boutredningsmannen tar ställning redan under pågående boutredning. Boutredningsmannen ska, efter

eget omdöme, självständigt bedöma när det behövs ett ställningstagande i en tvistig fråga och hur detta i så fall ska tas upp med dödsbodelägarna (se p. 12). Boutredningsmannen måste då göra en helhetsbedömning och väga behovet av ett ställningstagande mot exempelvis risken för att uppfattas som partisk eller att motsättningarna i kretsen av dödsbodelägare ökar.

Entledigande av boutredningsman

15. En boutredningsman ska entledigas från uppdraget om han eller hon inte är lämplig eller av annan särskild orsak bör skiljas från uppdraget (19 kap. 5 § andra stycket ärvdabalken). Avsikten är alltså inte att entledigande ska komma i fråga vid vilken försummelse som helst utan det krävs att boutredningsmannen ska ha agerat på ett sådant sätt att han eller hon är olämplig för uppdraget.

16. Om boutredningsmannen har varit vårdslös eller om han eller hon har vidtagit åtgärder som motverkar en snabb avveckling av boet är det omständigheter som kan tala för ett entledigande. Frågan aktualiseras också om boutredningsmannen agerar uppenbart partiskt till förmån för en eller några av dödsbodelägarna.

17. Enbart den omständigheten att boutredningsmannen har gjort ett ställningstagande i en fråga som har betydelse för kommande skifte och som är till nackdel för en eller flera dödsbodelägare kan dock inte i sig medföra att han eller hon ska anses olämplig för uppdraget.

18. Om boutredningsmannen däremot gör ställningstaganden som styrs av annat än sakliga skäl eller vidtar andra åtgärder och agerandet även med ett objektivt betraktelsesätt kan anses ensidigt gynna en eller några av dödsbodelägarna, kan det ge anledning att ifrågasätta om han eller hon är opartisk vid fullgörandet av uppdraget. En sådan hantering av förvaltningen kan alltså leda till att boutredningsmannen är olämplig och därför ska entledigas.

Bedömningen i detta fall

19. LA har tagit ställning i en tvistig fråga som har betydelse för fördelningen av dödsboets tillgångar. Annat har inte framkommit än att sakliga skäl har lagts till grund för ställningstagandet och hon har gett dödsbodelägarna möjlighet att lämna synpunkter på bedömningen. Det har inte framkommit att hon genom ställningstagandet eller i samband med det skulle ha agerat på ett sätt som medför att hennes lämplighet för uppdraget kan ifrågasättas. Det finns inte stöd för att hon – med ett objektiva betraktelsesätt – skulle ha agerat partiskt till förmån för någon av dödsbodelägarna. Inte heller det som i övrigt har anförts ger anledning att ifrågasätta hennes lämplighet som boutredningsman.

20. Överklagandet ska därför avslås.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Agneta Bäcklund (referent), Stefan Johansson, Stefan Reimer och Margareta Brattström
Föredragande har varit justitiesekreteraren Sophie Welander